

AANTEKENINGEN.

¹⁾ Zie ook J. Lowe in C. W. Dugmore, *The Interpretation of the Bible*, Londen, 2e dr., 1946, bl. 118 vlg.

²⁾ Het werken aan het Nieuwe Testament naar de historische methode is verdedigd door de opmerking, dat de Bijbelboeken in de historie staan. Zie b.v. G. Bertram, *Neues Testament u. Historische Methode*, Tübingen, 1928, bl. 7 vlg. en Joach. Jeremias, art. *Christentum*, RGG, I, 2e dr., kol. 1531. Men vergeet dan, dat de geschiedenis wel veel zeggen kan over het ontstaan en karakter van een boek, doch volstrekt niet uitsluitend of zelfs grotendeels zijn karakter behoeft te bepalen. De geschiedenis — als menselijke geschiedenis genomen — zegt niet, dat de Schrift Gods Woord is.

³⁾ Zie ook S. Greijdanus, *Schriftgeloof en Exegese v. h. N. T.*, Rotterdam, 1917, bl. 5 vlg.

⁴⁾ Bij vele vrijzinnigen bracht vooral vroeger het werken naar de historische methode mede, dat men een gesloten causaliteit aannam. Alles moest zijn liefst aan te wijzen oorzaken hebben. Wonderen werden dus onmogelijk geacht, vgl. noot 37. Maar bij de rechtsen werd zulk een theorie verworpen, al hechte men aan die zijde wel aan de historische methode om te bepalen, wat waar, of wat echt was.

⁵⁾ Zie voor meer *Nieuw-Testamentische Exegese*, Amsterdam, 1912, bl. 5 vlg. Dan K. H. Miskotte, *Om het levende Woord*, 's Gravenhage, 1948, bl. 40; Th. Ziegler, *Ueber Universitäten und Univ. Studium*, Leipzig, 1913, bl. 28, 42.

⁶⁾ Dat wil allermintst zeggen, dat Rooms en Gereformeerden met die bevooroordeeldheid steeds op de rechte wijze zijn te werk gegaan. Bij beiden stond de exegese vaak onder den invloed van de dogmatiek. Niet alleen, dat men zich vooral beijverde om de juistheid der dogmata te bewijzen, doch men ging van het dogma uit en liet het over de exegese heersen. Bij de Rooms en werd aan de exegese van de patres meer dan eens een beslissende stem gegeven, men week daarvan niet af. Men zie voor de bewuste Roomse vooropstelling van het dogma, het leerambt b.v. E. C. Griwnacky, *Hermeneutica biblica*, Brünn, 1911, bl. 23; G. Hoberg, *Katech. bibl. Hermen.*, Freiburg i. Br., 1914, bl. 28; Th. Steltenpool, *De Linie*, 1, 38, 20 Dec. 1946; dan G. C. Berkouwer, *De strijd om het R.K. dogma*, Kampen, z. j., bl. 206 vlg. Vgl. ook noot 39. Bij de Gereformeerden vindt men tot op onzen tijd in de exegese vaak de bijzonderheid, dat een bepaalde uitlegging wordt afgewezen met het argument: *want dan zou...* en dan volgt een verklaring van dogmatischen aard. Ook dan laat men het dogma heersen over de exegese. Zie voorts *Hermeneutiek*, Amsterdam, 1929, blz. 51 vlg.

⁷⁾ Vgl. Miskotte, a. w., bl. 26.

⁸⁾ Vgl. K. Barth, *Das Schriftprinzip d. ref. Kirche*, Zwischen den Zeiten, 3, 3, 1925, bl. 218.

⁹⁾ Dit zeer belangrijke onderwerp kan hier niet volledig worden behandeld. We geven in deze aantekening slechts een enkele opmerking. Er is een onbewuste bevooroordeeldheid. Die is er bij de exegeten, die een vaste